



מקום לנו



**מפגשים בצוות החינוכי
בנושא זהות
בבתי הספר היסודיים**





מקום לכולנו: יחידה למורות ולמורים

רציונל היחידה

בתקופה מורכבת זו נודעת חשיבות רבה לעיסוק של צוותי החינוך בשאלות של זהות ושייכות וכן בקשרים ובמתחים בין הזהות האישית-חברתית ובין הזהות המקצועית-חינוכית. בזמנים אלה של התעצמות השסעים בחברה ושל קיטוב רגשי עלינו להכיר במגוון האנושי והתרבותי שמסביבנו, להעניק מרחב ולגיטימציה לזהויות ולקולות השונים ולחזק את הבסיס החברתי המשותף. יתר על כן, גיבוש הזהות האישית וחיזוק תחושת הביטחון בה עשויים לסייע לנו בבואנו להתמודד עם המציאות המורכבת.

היחידה המוצעת עוסקת בהבנה וביחזוק של מרכיבי הזהות האישית והחברתית של כל אחת ואחד מאיתנו ובהכרת הזהויות השונות מאלה שלנו במרחב החברתי המשותף. כל משתתף ומשתתפת יזהו את מרכיבי הזהות הייחודיים להם ואת מרכיבי הזהות המשותפים להם ולמשתתפים האחרים. נעסוק גם במתח שבין הזהות האישית לבין הזהות המקצועית באמצעות דיון בדילמות חינוכיות תוך תרגול של ניהול שיח מורכב בנושאים מעוררי מחלוקת. כמו כן נתרגל הקשבה אמפטית, נפריך סטראוטיפים ונכיר מושגים וכלים מעולם הידע של הפסיכולוגיה החברתית.

מטרות היחידה

- « זיהוי מרכיבי הזהות הייחודיים וחיזוקם.
- « חיבור לזהויות המשותפות כבסיס לשיח ולשיתוף פעולה.
- « התבוננות ודיון במתח שבין הזהות האישית לבין הזהות המקצועית בעת הזו.
- « הכרת מושגים וכלים מהפסיכולוגיה החברתית העשויים לסייע בהתמודדות עם דילמות חינוכיות ביחס לסוגיות הנוגעות לזהות.
- « התנסות בדיונים בנושאים מעוררי מחלוקת תוך מתן לגיטימציה למגוון דעות, לתפיסות שונות ולרגשות של האחרים.

מבנה היחידה

היחידה כוללת שני חלקים: הראשון בנושא 'זהות חברתית' והשני בנושא 'בין זהות חברתית לזהות מקצועית'. ניתן לקיים כל חלק בסדנה נפרדת: משך כל מפגש כשעתיים. במקרה זה חשוב שהמפגשים יהיו סמוכים זה לזה, לא יותר משבועיים בין מפגש למפגש. שימו לב כי במהלך היחידה יופיעו לעיתים מונחים במסגרת ה'דגשים למנחה'. בסוף היחידה מצורף דף מונחים שבו תמצאו הסבר קצר לכל מונח.



התקופה הנוכחית מציפה רגשות רבים וטעונים בכולנו. סדנה זו מזמנת אפשרות לשיחות משמעותיות, אולם עם זאת ייתכן שהיא תעורר רגשות עזים ותציף דעות מגוונות. חשוב שהמשתתפות והמשתתפים יוכלו להתבטא בחופשיות, אך חשוב לא פחות להגדיר מראש את גבולות הדיון כדי שנוכל לחוש ביטחון במהלך הסדנה. לשם כך נדגיש בתחילת הדיון כי נרצה לאפשר שיח אותנטי ופתוח שעשוי להיות גם ביקורתי ומאתגר, ובה בעת נדגיש שלא נאפשר להשמיע אמירות גזעניות ופוגעניות כלפי יחידים או כלפי קבוצות שונות בחברה.

נזכור גם שהסדנה עוסקת בזהות ושההשתתפות בה כרוכה בחשיפה אישית במקום העבודה. משום כך על המנחות והמנחים להגביר את תחושת הביטחון של המשתתפות ולהעמיד לרשותן "מרחב מוגן" להביע את עצמן. נאפשר להן לבטא מגוון רחב של רגשות ונעודד אותן להקשיב לדעות מנוגדות, להקשיב מתוך אמפתיה ולא להפעיל שיפוט כלפי אחרות.

עלינו לתת את הדעת מראש על מעגלי הפגיעות בקרב הצוות: האם המשתתפות ובני משפחתן במעגלים השונים נפגעו מהמצב ישירות (אובדן או פגיעה של מי מהמשפחה, השתתפות בלחימה, קרבה לחטופים, פינוי מהבית ומהיישוב).

איך נגביר את תחושת הביטחון של הצוות?

« נקיים את הסדנה בחדר שקט שדלתו סגורה, ונקפיד שלא ייכנסו אליו אנשים נוספים מלבד משתתפות הסדנה.

« נשתדל להזמין לסדנה 12-15 משתתפות כדי לאפשר שיחות אינטימיות ולהעמיד לרשותן של כל קול זמן ומרחב במידה מספקת, אם הקבוצה גדולה יותר, נחלק למספר קבוצות בחלקים של השיתוף.

« נודיע מראש על משך הסדנה ונקפיד על התחלה וסיום בזמן.

« נפתח בהצגת הנושא ובהסבר על מבנה הסדנה ("בחלק הראשון נתנסה ב...", "בשעה... תהיה הפסקה...").

« נכבד גם את מי שבחרו לא לשתף.

בפתיחה נדגיש בפני הקבוצה כמה כללים חשובים שנועדו ליצור מרחב בטוח לשיתוף:

01 פרטיות: כל שנאמר בקבוצה נשאר בקבוצה. לא נשתף אנשים מחוץ לקבוצה בחוויות אישיות שעלו בקבוצה.

02 נתחשב ברגישות ובנפיצות של התקופה ובמגוון הרגשות והדעות העשויים לבוא לידי ביטוי:

« נימנע מאמירות גזעניות ופוגעניות כלפי קבוצות שונות בחברה.

« נימנע מהבעת שיפוטיות על דעות השונות מאלה שלנו ועל חוויות רגשיות של משתתפות אחרות בקבוצה. למשל, במקום לבטל או לבקר רגשות של משתתפת אחרת, נוכל להגיב ממקום אישי ולומר: "אני מרגישה ש...", "הדברים שאמרת מעוררים בי...".

הנושא: זהות חברתית

מהלך הסדנה

01 פתיחה

ראו לעיל דגשים למנחה - מסגרת הסדנה וכללי השיח.

02 פעילות אישית

הסבירו את המושג "זהות חברתית":

זהות חברתית היא החלק בזהותנו המבוסס על השתייכות לקבוצה חברתית מסוימת, למשל: מעמד חברתי, משפחה, מגדר ועוד. היותנו חלק מקבוצה מספק שלושה צרכים פסיכולוגיים בסיסיים ביותר: הצורך בשייכות, הצורך בייחודיות והצורך בסדר וארגון של העולם החברתי סביבנו. דוגמאות: אישה-גבר, יהודי/ה, חילוני/ת-דתי/ה וכו', להבדיל ממרכיבים של זהות אישית (מוזיקאי/ת, ספורטאי/ת, חובבת בעלי חיים).

🗨️ **הנחיה:** לפניכם 'גלגל מרכיבי זהות' (נספח 1), נסו למפות בעזרתו את המרכיבים השונים של הזהות החברתית שלכם.

דגשים למנחה:



התרגיל "גלגל מרכיבי הזהות" נועד לעודד התבוננות על הזהויות החברתיות של כל אחד מהמשתתפים והמשתתפות. אפשר לייצג את מרכיבי הזהות חזותית גם בדרכים שונות מזו המוצעת בגלגל (למשל בעיגולים במרחב או באמצעות עיגול בתוך עיגול ועוד).

📄 **זהות אישית | תאוריית הזהות החברתית | זהות חברתית**

03 פעילות בקבוצות של 3-4

שלב א':

הכינו מראש קוביית משחק גדולה שעל כל אחת מפאותיה מופיע 'נושא לשיתוף'. (אפשר גם להיעזר בשקף שכולל את הנושאים הממוספרים). כל קבוצה תקבל קוביה.

🗨️ **הנחיה:** לפניכם קוביית משחק גדולה. בכל אחת מפאותיה מופיע נושא לשיתוף. כל משתתפת ומשתתף יטילו בתורם את הקובייה וייתחסו לנושא לשיתוף שמופיע על הפאה העליונה. אם מופיע נושא שלא מרגישים נוח לדבר עליו, ניתן להטיל שוב את הקוביה.

'הנושאים לשיתוף' שעל הקוביה:

01 ספרי/י על מרכיב זהות ייחודי שלך, מה משמעותו עבורך?

02 ספרי/י על מרכיב זהות שלך שנולדת עמו ועל מרכיב זהות שבחרת לאמץ לעצמך.

03 ספרי/י על מרכיב זהות שמעורר בך גאווה. מהו המקום שמרכיב זה תופס בגלגל הזהויות שלך?

04 ספרי/י על מרכיב זהות שלך הכרוך במאבק או בקושי או בהתנגדות.

05 ספרי/י על מרכיב זהות שלך שפחות בא לידי ביטוי בבית הספר. מדוע? איזו הרגשה הדבר מעורר בך?

06 ספרי/י על מרכיב זהות שלך שלדעתך מקנה לך מעמד חברתי מסוים.

* כל משתתף ומשתתפת יציגו את גלגל הזהויות האישי בשיחה ברביעייה.

דגשים למנחה:



השיחות על 'הנושאים לשיתוף' נועדו לעורר מודעות לכך שהזהות החברתית של כל אחת ואחד מאיתנו כוללת מרכיבי זהות רבים, חלקם משותפים לנו וחלקם שונים. יתר על כן, נמצא כי המודעות למורכבות של זהותנו מאפשרת להכיר במורכבות של זהות 'האחר'.

זהות חברתית מורכבת

שלב ב':

שאלות לדין בקבוצה:

אילו מרכיבי זהות משותפים לכולכם? כמה מקום כל אחד מהם תופס בגלגל הזהויות של כל אחת ואחד מכם? מה המשמעות שלהם בגלגל הזהויות האישי של כל אחת ואחד?

דגשים למנחה:



לצד מרכיבי הזהות הייחודיים לכל אחת ואחד חשוב להתבונן גם על מרכיבי הזהות המשותפים לנו (למשל, זהות ישראלית, זהות מקצועית-חינוכית, זהות יישובית ועוד), וכך לחבר בין גלגלי הזהות האישיים. עם זאת, נשים לב שהזהות המשותפת עשויה לתפוס נפח שונה ומשמעות שונה אצל כל אחת ואחד.

זהות ייחודית | זהות משותפת

04 דיון במליאה

« שתפו בתובנה אחת מהפעילות לגבי מרכיבי הזהויות הייחודיים שלכם או לגבי הזהות המשותפת.
« אילו מרכיבי זהות שלכם באים יותר לידי ביטוי בעת הזו? מה השתנה?

דגשים למנחה:



באמצעות שאלות אלה מובהרת למשתתפות הדינמיות של הזהויות החברתיות שלנו ביחס לסביבה ובעקבות המציאות הנוכחית. למשל, במפגש של מורות הזהות המקצועית דומיננטית במיוחד, ובהקשר של התקופה נראה כי בחברה היהודית יש המדווחים על התחזקות זהותם היהודית או זהותם הישראלית או זהויות אחרות (פוליטיות, מגדריות, מקצועיות ועוד).

דינמיות של זהות | זהות כמשקפיים

הנושא: בין זהות חברתית לזהות מקצועית

מהלך הסדנה

01 פתיחה

ראו לעיל דגשים למנחה - מסגרת הסדנה וכללי השיח.

02 פעילות אישית

כל משתתף ומשתתפת יקבלו 'כרטיסיית זהות מקצועית' (נספח 2) ויענו באופן עצמאי על השאלות לחשיבה אישית:

« האם השתנו תפיסת התפקיד והמשימה החינוכית שלי בעקבות המציאות שאנו חווים בחברה?

« אילו דילמות מעסיקות אותי כמורה וכאשת חינוך בתקופה זו?

« אילו אתגרים ואילו הזדמנויות אני מזהה?

03 דיון במליאה

אספו את הנושאים שעלו בקבוצה וערכו דיון על הדומה והשונה ביניהם ועל הדילמות שעלו.

04 חלוקה לשתי קבוצות

בחלק זה תוכל כל קבוצה לבחור אם לדון באחת הדילמות שעלו בשיתוף הקודם או לדון בדילמה זו: "לאחרונה נשמעות בכיתה שלי אמירות סטראוטיפיות וגזעניות על קבוצות שונות בחברה".

🗨️ **הנחיה:** נתחו את הדילמה. תוכלו להיעזר בהשלמת משפטים אלה (ניתן להקרין בשקף): "הדילמה שלי היא האם...", "מצד אחד... ומצד שני...", "העמדה האישית שלי היא...", "העמדה המקצועית שלי היא...", "האפשרויות שעומדות לפניי הן...".

דגשים למנחה:



בחלק זה נדגיש את המתחים "החדשים" ואת הדילמות "החדשות" שאנו מתמודדות איתם בתקופה הזאת. נזכיר שגם הזהות המקצועית היא דינמית ומושפעת מההקשר, ושהיא עשויה לשמש כעוגן גם עבורנו וגם עבור התלמידים והתלמידות שלנו.

05 דיון במליאה

בחלק זה נעסוק במתח שבין הזהות החברתית לבין הזהות המקצועית.

חשוב שכל אחת ואחד יצינו את הפעלים שהם מתחברים אליהם גם כדי לכוון לפרואקטיביות.

הציגו את השאלה: "איך את תופסת את התפקיד שלך בתקופה הזאת?"

פרסו על השולחן **כרטיסים שבהם שמות פועל**. כל משתתף ומשתתפת יבחרו מתוך רשימת הפעלים שני פעלים שהם מזדהים איתם בתקופה הנוכחית ויכתבו אותם על דף. אפשר להוסיף פעלים בכרטיסים הריקים. המשתתפים יציגו את הדפים שעליהם כתבו את הפעלים שבחרו. קראו את הפעלים בקול תוך כדי הפניית שאלות הבהרה לחלק מהמשתתפות.

*בחלק זה של הפעילות ניתן גם ליצור תוצר קבוצתי הכולל את כל הפעלים שנבחרו בתוספת משפט הסבר לכל פועל, למשל: "לחזק את הכוחות החיוביים שבכל אחת ואחד מאיתנו". התוצר הקבוצתי עשוי להיות תמונה, סרטון, מצגת ועוד.

רעיון לסיום:

שאלו בסבב בין המשתתפים והמשתתפות: "מה השתנה ומה ישתנה?"

« מה השתנה בחשיבה שלי? בתפיסה שלי?

« איזו פעולה שונה מהרגיל איישם החל ממחר?

06 איסוף וסגירה

סכמו: ראינו איך ההקשר הרחב והמציאות הנוכחית המורכבת משפיעים על מפת הזהויות החברתיות שלנו, על הזהות המקצועית שלנו וגם על היחסים ועל המתחים בין הזהות החברתית לזהות המקצועית. העלינו דילמות חינוכיות הרלוונטיות לתקופה הזאת וכך בחנו מחדש את התפקיד שלנו ואת המשימה החינוכית שלנו. מה מתוך מה שחווינו ילך איתנו הלאה גם בהתבוננות שלנו על עצמנו וגם בהבנה שלנו את התלמידות והתלמידים שלנו?

דגשים למנחה:



נשים לב לא רק לתוכן הדברים שנאמרו במפגש אלא גם להתנהלות השיחות: האם כל משתתף ומשתתפת הצליחו לבטא את דעותיהם בחופשיות (גם אם לא היו דעת הרוב)? האם הרגישו שמקשיבים להם?

דגשים למנחה:



הסדנה מזמנת שיח הנוגע בנקודות רגישות ואף נפיצות. חשוב לשים לב ולבדוק מה קורה למשתתפים בעקבותיה. ניתן לעשות זאת בדרכים שונות: לקיים שיחות אישיות או לקבוע מראש פגישת עיבוד קצרה כעבור שבוע-שבועיים מהסדנה, ובה לבדוק איך כל אחת ואחד מרגישים, אילו תכנים מהסדנה ממשיכים ללוות אותם וכיצד.

ערכת המפגשים פותחה על ידי:

המחלקה לחינוך לחיים בחברה, באגף לחינוך יסודי - המחלקה לחינוך לחיים בחברה מופקדת על קידום התחום החברתי ערכי בבתי הספר היסודיים באמצעות:
« גיבוש מדיניות בתחום החינוך החברתי ערכי באופן מותאם גיל ותקופה.
« פיתוח תכניות חברתיות-ערכיות, חומרי הוראה-למידה ופרקטיקות SEL ליישום בכיתות ובחדרי המורים.
« פיתוח וליווי מערך ההכשרה בתחום החברתי ערכי ברמה ארצית ומחוזית.



המטה לחינוך אזרחי וחיים משותפים, במזכירות הפדגוגית - מופקד על החינוך לדמוקרטיה ולחיים משותפים בכלל מערכת החינוך על כל מגזריה וגילאיה.



מרכז אקורד הוא ארגון חברתי-אקדמי ייחודי, הפועל באוניברסיטה העברית בירושלים. המרכז מפתח ומנגיש ידע אקדמי חדשני בפסיכולוגיה חברתית כדי לקדם יחסים שוויוניים, סובלניים ומכבדים בין הקבוצות החברתיות השונות בישראל. מחלקת החינוך במרכז אקורד מפתחת ומטמיעה כלי מחקר, הכשרה, ייעוץ ופדגוגיה מבוססי ידע פסיכו-חברתי במטרה לקדם חינוך לחיים משותפים באופן אפקטיבי ובר-השפעה על רצף גילאי ופדגוגי בשדה החינוך.



זהות אישית: הזהות האישית מגדירה אותנו ומבדילה בינינו. הזיכרונות, הערכים, האמונות והקשרים החברתיים המתורגמים לרגשות, למחשבות ולהתנהגויות הם שמרכיבים את האישיות ומאפשרים לענות על השאלה "מי אני?"

תאוריית הזהות החברתית: לכל אחד ואחת מאיתנו יש מאפייני זהות אישיים, אבל חלק חשוב מהזהות שלנו קשור לקבוצות שאליהן אנחנו שייכים. לדוגמה, אנחנו חושבים על עצמנו כעל ישראלים, גברים-נשים, חילוניים-דתיים ועוד.

הזהות חברתית היא החלק בזהות שלנו שמבוסס על השתייכות לקבוצה חברתית מסוימת, למשל: מעמד חברתי, משפחה, מגדר ועוד. היותנו חלק מקבוצה מספק שלושה צרכים פסיכולוגיים בסיסיים ביותר: הצורך בשייכות, הצורך בייחודיות והצורך בסדר ובארגון של העולם החברתי סביבנו.

זהות פרטיקולרית: הזהות הקבוצתית הייחודית בתוך מרחב חברתי שבו כמה קבוצות שלכל אחת מהן מאפיינים ייחודיים משלה. בחברה בישראל, למשל, יש קבוצות פרטיקולריות כגון חרדים, ערבים, חילונים, דתיים ועוד.

זהות משותפת (קולקטיבית) היא החלק בזהות שלנו המחבר את הקבוצה הפרטיקולרית שלנו לקבוצות פרטיקולריות אחרות במרחב החברתי ומאפשר לנו לפעול להשגת מטרות משותפות. דוגמה לזהות משותפת בחברה בישראל היא אזרחי ישראל היכול להיות חרדי, ערבי, חילוני או דתי.

זהות מורכבת: לאנשים שונים יש זהויות רבות (או מרכיבי זהות רבים) המגדירות אותם. לעיתים זהויות אלה סותרות זו את זו, כגון מגדר, זהות אתנית, זהות מקצועית ועוד. מחקרים מצאו שככל שהאדם מודע לכך שזהותו מורכבת וכוללת אלמנטים שונים שלעיתים אף עומדים בסתירה פנימית, כך הוא ייטה לראות את זהותו של האחר כמורכבת וכסטראוטיפית פחות.

זהות כמשקפיים: הזהות החברתית מספקת לנו משקפיים שבאמצעותם אנו מפרשים את המציאות סביבנו תוך הפניית קשב לדברים מסוימים והתעלמות מדברים אחרים. למשל, אישה בעלת מודעות גבוהה לזהות המגדרית שלה תשים לב לייצוג חסר (תת-ייצוג) של נשים בעמדות מפתח. ייתכן שאותה אישה לא תהיה קשובה למשל להפליה של אנשים עם מוגבלות משום שאינה משתייכת לקבוצה זו.

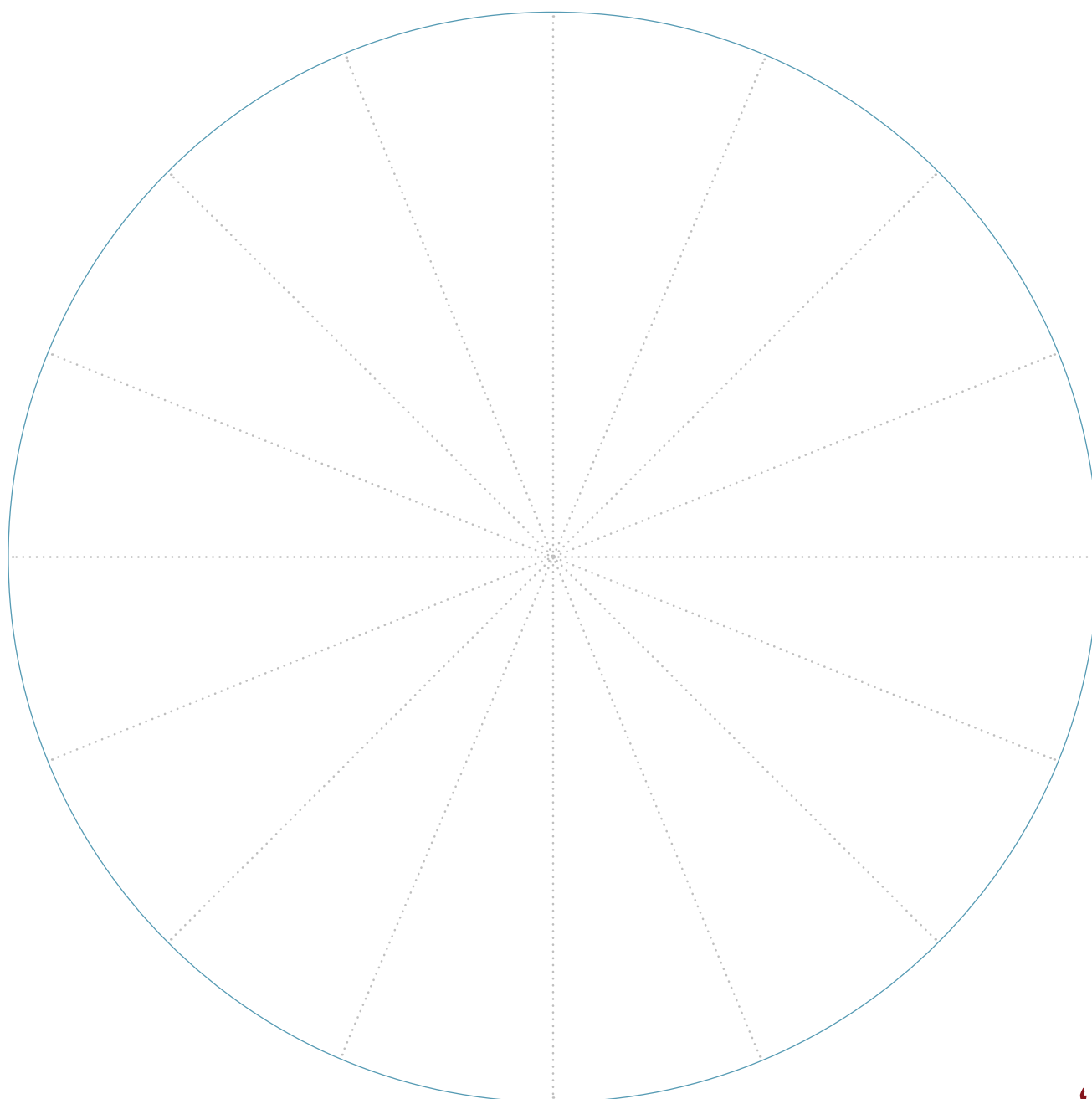
הדינמיות של הזהות החברתית: הזהות החברתית שלנו דינמית מאוד ורמת החשיבות שנייחס לה משתנה על פי ההקשר. למשל, הזהות הלאומית (ערבי-יהודי) תבלוט בעיני המשתתפים בקבוצה דו-לאומית יותר משתבלוט בקבוצה חד-לאומית.

גלגל מרכיבי הזהות החברתית

זהות חברתית היא החלק בזהות שלנו שמבוסס על השתייכות לקבוצה מסוימת: למשל: מגדר, מוצא אתני, דת, לאום, מעמד חברתי-כלכלי, זהות מינית, עמדה פוליטית, גיל ועוד

01 ערוך/י רשימה של מרכיבי הזהות החברתית שלך.

02 כתוב/י את מרכיבי הזהות השונים בתוך חלקי המעגל - בחר/י את מספר החלקים שייצגו כל מרכיב זהות בהתאם למידת הדומיננטיות היחסית שלו עבורך. צבע/י את החלקים בצבעים שונים.



זהות מקצועית

- מה קורה במפגש בין הזהויות החברתיות שלי לזהות המקצועית שלי:
- < האם השתנו תפיסת התפקיד והמשימה החינוכית שלי בעקבות המציאות שאנו חווים בחברה?
 - < אילו דילמות מעסיקות אותי כמורה וכאשת חינוך בתקופה זו?
 - < אילו אתגרים ואילו הזדמנויות אני מזהה?



זהות מקצועית

- מה קורה במפגש בין הזהויות החברתיות שלי לזהות המקצועית שלי:
- < האם השתנו תפיסת התפקיד והמשימה החינוכית שלי בעקבות המציאות שאנו חווים בחברה?
 - < אילו דילמות מעסיקות אותי כמורה וכאשת חינוך בתקופה זו?
 - < אילו אתגרים ואילו הזדמנויות אני מזהה?

